

Pentru citare:

Constantin, et al., (2010) - Caracteristici psihometrice ale Chestionarului D.A. 307 - „Dimensiuni Accentuate”, varianta 3.07 în Revista „*Psihologia Resurselor Umane*”, vol 8, nr. 1/ 2010 (revista indexata PsychINFO și CNCSIS),(pp. 62 – 74). pp 10 - 26

**Caracteristici psihometrice ale Chestionarului D.A. 307
(„Dimensiuni Accentuate”, varianta 3.07)**

Ticu Constantin
Ana Maria Hojbotă
Anda Niculescu
Veronica Nechita
Cornelia Amariei
Alexandra Macarie

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Psihologie și Științe ale
Educației*

REZUMAT

Articolul prezintă rezultatele a două studii de verificare a însușirilor psihometrice ale Chestionarului D.A. (Dimensiuni Accentuate), chestionar construit de noi după modelul „trăsăturilor accentuate ale firii” propus de Karl Leonhard (1972). Primul studiu verifică validitatea concurentă prin analiza corelațiilor dintre factorii probei supuse verificării, respectiv D.A. (Versiunea D.A. 3.07) și factorii probei P.A. (Personalități Accentuate), versiunea românească, tradusă și adaptată de psihologul I. M. Nestor în 1975, după chestionarul în limba germană elaborat de H. Schmieschek. Cele două chestionare au fost aplicate pe un lot de 752 de subiecți. Al doilea studiu analizează consistența internă și fidelitatea test-retest a celor două probe, D.A. 3.07 și P.A., la un interval de un an (N=431 subiecți). Rezultatele relevă coeficienți buni de consistență internă și de stabilitate test-retest pentru chestionarul D.A. 3.07 (Constantin et al. 2008), dar nesatisfăcători pentru chestionarul P.A. (H. Schmieschek, 1970). În final sunt descrise caracteristicile psihometrice ale chestionarului D.A. 3.07 și este argumentată utilitatea acestuia în explorarea personalității în context profesional.

ABSTRACT

Psychometric Characteristics of the D.A. 307 Questionnaire (Accentuated Dimensions, version 3.07)

The article reveals the results of two studies conducted to verify the psychometric characteristics of the *D.A. Questionnaire*, a scale we have built after the model of accentuated traits of the personality, proposed by Karl Leonhard (1972). The first study focuses on the concurrent validity, by analyzing the correlations between the factors of the envisaged questionnaire, namely D.A. (Accentuated Dimensions, version D.A. 3.07), and the factors of the P.A. test (Accentuated Personalities), the Romanian version, which has been translated and adapted by I. M. Nestor in 1975, from the original German questionnaire elaborated by H. Schmieschek. The two tools were administered on a sample of 752 subjects. The second study analyses the internal consistence and test-retest reliability of the two tests, .A. 3.07 and P.A., after a year (N=431 subjects). The results show satisfactory internal consistence coefficients and also test-retest stability for the D.A. 3.07 (Constantin et al. 2008), but unsatisfactory ones for the P.A. questionnaire (H. Schmieschek, 1970). Finally, the authors describe the psychometric characteristics of the D.A. 307 questionnaire, and argue its utility in exploring the personality in professional context.

RESUME

Cet article présente les résultats obtenus à travers deux études qui ont vérifié les traits psychométriques du Questionnaire D.A. (Dimensions Accentuées) que nous avons construit selon le modèle des „fonctions accentués du caractère humain”, avancé par Karl Leonhard (1972). La première étude vérifie la validité concurrente par l’analyse des corrélations des facteurs de l’épreuve D.A. (version D.A. 3.07) et les facteurs de l’épreuve P.A. (Personnalités Accentuées), la version roumaine, traduite et adaptée par le psychologue I.M. Nestor en 1975, à partir du questionnaire allemand élaboré par H. Schmieschek. Les deux questionnaires ont été appliqués sur 752 sujets. La deuxième étude analyse la consistance interne et la fidélité test-retest des deux épreuves, D.A. 3.07 et P.A., après une année (N = 431 sujets). Les résultats relèvent des coefficients valides de consistance interne et de stabilité test-retest pour le questionnaire D.A. 3.07 (Constantin et al., 2008), mais pas pour le questionnaire P.A. (H. Schmieschek, 1970). Finalement, on décrit les fonctions psychométriques du questionnaire D.A. 3.07 et on démontre l’utilité de celui-ci pour l’exploration de la personnalité dans le contexte professionnel.

Evaluarea aspectelor accentuate ale personalității

În anul 1972, prof. dr. Karl Leonhard, directorul clinicii de psihiatrie și neurologie a Universității Humboldt din Berlin, publică o lucrare extrem de interesantă atât pentru psihologi și psihiatri, cât și pentru criticii literari sau publicul larg: „*Akzentuierte Persönlichkeiten*” (*Personalități accentuate*¹). Autorul prezintă o tipologie particulară - cea a personalităților accentuate – și o ilustrează cu numeroase personaje celebre din literatura universală, predilecție având pentru personajele create de Dostoievski.

Modelul nosologic propus de K. Leonhard nu este unul care să fi fost ușor acceptat la nivel internațional, fiind respins la acea dată de jurnalele vestice, în principal, pentru că nu era în acord cu standardele practice în spațiul anglosaxon (H. Beckmann, 1999) și nici nu a fost propus ca un standard în psihiatria mondială (celebrele deja DSM, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* și ICD, *International Classification of Diseases* s-au impus ca sistem de clasificare., În ciuda acestui fapt, perspectiva oferită de Leonhard este una deosebit de incitantă. Dacă facem referire numai la categoria „personalități accentuate”, marele avantaj al acestui model este că nu se referă nici la personalitatea „normală”, explorată deja de sute de chestionare / inventare de personalitate, nici la personalitatea „patologică” vizată de interviurile clinice sau de scalele de evaluare psihiatrică, ci se referă la personalitatea care are caracteristici particulare, situate undeva la granița dintre normalitatea „banală”, care ne caracterizează pe mulți dintre noi și personalitatea dizarmonică, „dezadaptată”. Această lume fascinantă a personalităților „accentuate”, a celor care ies mereu în evidență, fie în sens negativ fie în sens pozitiv, a celor care captează atenția, trezesc interesul și nevoia de a le urmări, este cea pe care o descrie K. Leonhard și asupra căreia ne-am concentrat atenția în cercetările noastre din ultimii ani.

Karl Leonhard în 1972 descria *personalitatea accentuată* ca fiind reprezentată de o serie de însușiri speciale sau trăsături a căror intensitate depășește media, determinând apariția unor structuri de personalitate care se pot adapta în medii favorabile, dar care se decompensează în condiții solicitante sau stresante (spre deosebire de personalitățile patologice care se pot decompensa în orice situație). Autorul german postulează astfel un continuum între personalitățile *normale*, cele *accentuate* și cele *patologice* fără o netă delimitare între ele. Prin urmare, în viziunea lui K. Leonhard (1972) putem situa personalitățile accentuate în zona incertă dintre normalitate și patologie psihică, acestea fiind, în viziunea autorului menționat, rezultanta unui cumul de factori, pe de o parte constituționali, pe de altă parte sociali (educaționali, culturali, legați de experiența de viață etc.).

În alte două articole precedente (Constantin et al. 2008 ; Constantin et al. 2009) am prezentat deja modelul trăsăturilor accentuate propus de K. Leonhard și am făcut o descriere a celor 10 dimensiuni accentuate propusă de acesta: *demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, impulsivitate, hipertimie, distimie, labilitate, exaltare, anxietate și emotivitate*.

În analiza relației dintre normalitate și patologie pornim de la premisa că elementul definitoriu de clasificare a diferitelor categorii nosologice, în trecerea lor de la normalitate la patologie, este criteriul capacității de adaptare și integrare socio-profesională. Dacă la personalitatea normală există un echilibru al trăsăturilor interne, acestea dezvoltându-se integrat și armonios și determinând o capacitate de adaptare și integrare socio-profesională

¹ Lucrarea a fost tradusă în românește în 1979 sub titlul „Personalități accentuate în viața și literatură” (1979), Editura Enciclopedică Română, București.

„normală” (cu mici variații inerente diferențelor inter-individuale), la personalitatea de tip accentuat acest echilibru al trăsăturilor interne este afectat de faptul că apar anumite trăsături extrem de dezvoltate, dimensiuni psihologice pregnante, dominate, cu o vizibilitate ridicată în conduita individuală. Pe astfel de trăsături pune accentul K. Leonhard care argumentează că datorită „presiunii” lor, a conduitelor particulare generate de ele, este mereu amenințată capacitatea individuală de adaptare și integrare socio-profesională.

De exemplu o trăsătură accentuată de tip *hiperexact* se manifestă prin tendința unei anumite persoane de a fi extrem de meticuloasă, cu o grijă excesivă pentru exactitate și certitudine, manifestată prin verificări repetate a tot ceea ce face, cântărire atentă și repetată a alternativelor, toate conducând la probleme în luarea deciziilor personale sau profesionale. Pentru o astfel de personalitate sunt potrivite funcțiile de supervizare/ supraveghere tehnică a unor instalații complexe, controlor de trafic, inspector de calitate etc., toate acele locuri de muncă în care există algoritmi clari de luare a deciziei pentru fiecare tip de combinație de stimuli. În celelalte domenii profesionale, situații în care individul trebuie să ia decizii în situații de incertitudine, personalitatea de tip hiperexact poate avea probleme de adaptare și de randament profesional. Plasarea unui hiperexact în posturi de decizie (contabil șef, șef de proiect, medic generalist), poate provoca blocarea întregului lanț decizional datorită incapacității hiperexactului de a se decide, în condițiile în care are sentimentul că nu controlează toate datele problemei sau că probabilitatea de apariție a diferitelor alternative nu îi este bine cunoscută.

Pentru o personalitate de tip *demonstrativ* însă, în funcție și de celelalte dimensiuni ale personalității (inclusiv inteligența!), debușeul profesional poate merge de la „comis voiajor” sau „animator”² până la „scriitor” (este cunoscută personalitatea de tip demonstrativ a lui Karl May) sau „politician” (avem destule exemple de politicieni de acest tip). Explicația acestor preferințe este dată de caracteristicilor unui astfel de tip accentuat de personalitate: nevoia acută de a fi în centrul atenției, „pe scenă”; empatia ridicată și o bună capacitate de adaptare la alți oameni; tendința de a exagera, minți sau confabula; capacitatea de a face abstracție de propria lor fire și de a juca acel rol care corespunde așteptărilor celorlalți și nu neapărat realității sau adevărului. Dacă o astfel de personalitate nu are șansa de a găsi un post cu vizibilitate socială, care să îi ofere recunoașterea celorlalți și „publicul” de care are nevoie, ea demobilizează rapid sau trece în extrema de autocompătimire, pozând ca victimă a răutății sau ingraturii oamenilor.

După cum se poate deduce și din exemplele de mai sus, sunt necesare trei condiții pentru ca o trăsătură accentuată a personalității să nu aibă un efect disfuncțional, afectând capacitatea de integrare socio-profesională: a) să se manifeste la intensitate minimă, manifestându-se doar ca tendință mai puțin pregnantă a personalității individuale; b) să fie conștientizată de individ, percepând caracterul „exagerat” ale tendințelor individuale și având capacitatea de a controla, tempera sau re-direcționa; c) să existe contextul socio-profesional optim de „exploatare” a atuurilor acestei caracteristici accentuate, gășindu-i utilitatea socială. Dacă aceste trei condiții sunt îndeplinite, avem de a face cu o personalitate (accentuată) care iese în evidență printre ceilalți, având ceva atipic sau fascinant prin ceea ce face sau prin felul ei de a fi, dar care este bine integrată social și profesional.

Uneori o personalitate accentuată, beneficiind de supradezvoltarea unei trăsături psihologice, sparge șabloanele și patternurile sociale sau profesionale acceptate, forțând

² Urmărim cu fascinație animatorii din hotelurile marilor destinații de vacanță cu servicii all inclusive. De dimineață, în compania copiilor, până noaptea târziu, în serviciul adulților, ei sunt mereu „pe scenă”, jucându-și rolul, plini de vervă, energie, bună dispoziție, zi de zi, săptămână de săptămână, lună de lună, pe întreg sezonul turistic. Un om „normal” nu poate rezista unui asemenea efort, mereu cu zâmbetul pe buze ...

limitele, contestând *status quo*-ul sau propunând altceva. Poate că a exagerat într-o oarecare măsură, dar K. Leonhard afirma că deschizătorii de drumuri în știință, artă, politică sau filosofie au fost personalități accentuate, că mari lideri ai omenirii, indiferent de domeniul de excelență, au avut trăsături accentuate, istoria fiind scrisă de astfel de oameni. Oriunde ar fi, chiar dacă nu ating excelența sau dizarmonia, personalitățile accentuate ies în evidență, fie în sens pozitiv, fie în sens negativ, fie pur și simplu prin caracterul lor deosebit, prin faptul că sunt altfel decât marea majoritate a oamenilor (Constantin et al. 2009) .

Normalitate – accentuare – dizarmonie

Dacă ne referim la tendința spre anormalitate sau măcar la zona din imediata sa vecinătate, dacă vrem să descriem aspectele dezadaptative, tulburările ușoare de personalitate, în general, folosim sintagmele de „personalitățile dizarmonice” / „psihopatii”. Credem însă că nu există o graniță bine delimitată între personalitățile „comune” (oamenii medii, obișnuiți), personalitățile *accentuate* și cele *dizarmonice*. Așa cum am mai afirmat (Constantin et al., 2008), credem că termenul de „accentuat” se poate suprapune parțial peste cele de „pregnant”, „atipic” sau „extravagant” și mai puțin peste cel de „anormal”, fiind vorba de un cumul de aspecte ce reliefează puternic caracterul unei persoane, fără a o face neapărat și dezadaptativă. Trăsăturile accentuate pot coexista atât la oamenii obișnuiți, la care se manifestă doar anumite tendințe mai puțin evidente, cât și la „personalitățile accentuate” în adevăratul sens al cuvântului, acele persoane la care există un patern de factori accentuați bine structurat și manifest. Doar dacă aceste trăsături accentuate formează un pattern complex și stabil, cu efect perturbator asupra structurii personalității, afectând capacitatea de integrare socio-profesională individuală putem vorbi de a personalitate de tip dizarmonic³.

C. Gorgos descrie *personalitatea dizarmonică* ca fiind „un rezultat al tulburării trăsăturilor de personalitate, cu predominanța unora dintre ele. Efectul este disfuncționalitatea întregului ansamblu, iar consecința, incapacitatea de integrare armonioasă în mediul social” (Gorgos, 1989, pag. 441). Așa cum am mai precizat, la personalitatea de tip accentuat acel echilibru al trăsăturilor de personalitate de care vorbea C. Gorgos, se păstrează, chiar dacă apar manifestări pregnante ale uneia sau a mai multora dintre ele, spre deosebire de personalitatea de tip dizarmonică la care acest echilibru se rupe afectând capacitatea persoanei de integrare socială și profesională.

Evaluarea trăsăturilor accentuate ale personalității este un bun mijloc de a estima probabilitatea ca individul analizat să evolueze (a) ca personalitate „normală” bine integrată social, (b) ca personalitate *accentuată*, cu aspecte particulare (vulnerabilități și atuuiri) în efortul ei de integrare socio-profesională sau (c) ca personalitate care are un anumit tip de personalitate *dizarmonică* / *tulburare de personalitate*. Se știe faptul că o combinație de factori accentuați de personalitate cumulați cu o evoluție a persoanei într-un context socio-profesional negativ, care favorizează accentuarea trăsăturilor deja existente, poate duce la formarea unei personalități de tip dizarmonic.

Într-o analiză mai recentă, Lăzărescu și Nireștean (2007) ordonează aceste tendințe și manifestări patologice pe un continuum, în care se întâlnesc patru etape succesive: „1. persoane normale care au un stil caracterial specific, particular; 2. persoane cu trăsături accentuate și probleme interpersonal-sociale în diverse momente și contexte; 3. persoane cu tulburări de personalitate constante, cu permanente probleme de adaptare și comportament disocial, care uneori, în anumite circumstanțe pot fi parțial, dar niciodată complet

³ Tabloul tipologiilor personalităților de tip dizarmonic este extrem de variat, numai în „Dicționarul enciclopedic de Psihiatrie” (1979, coord. C. Gorgos) fiindu-le alocate peste 110 pagini.

compensate; 4. persoane cu grave tulburări de personalitate, constant perturbatoare sau problematice pentru cei din jur” (Lăzărescu și Nireștean, 2007).

Deoarece prezența concomitentă a mai multor factori accentuați în cadrul structurii unei personalități este mai degrabă o regulă decât o excepție, C. Gorgos și echipa sa descriu (1989) modul în care se pot combina unii factori accentuați de personalitate, caracteristicile acestor combinații și o estimare a frecvenței lor de apariție (Tabelul 1).

Tabelul 1. Factori accentuați de personalitate în combinații pe perechi; probabilitatea și caracteristicile acestor combinații (apud Gorgos 1979).

COMBINAȚII ALE TRĂSĂTURILOR DE CARACTER ACCENTUATE	PROBABILITATEA COMBINAȚIEI	CARACTERISTICI
demonstrativitate + hiperexactitate	Imposibilă	
demonstrativitate + hiperperseverență	Posibilă	Hiperperseverența compensează slăbiciunea istericului
hiperperseverență + nestăpânire	Posibilă	Suspiciune, gelozie, reacții afective violente
demonstrativitate + hipertimie	relativ frecventă	Activitate creatoare: scriitori, ziariști, actori
demonstrativitate + exaltare	frecventă	Profesiuni artistice, în special actori
hiperexactitate + hipertimie	Rară	Frecvent, efecte pozitive, evoluție socială bună
hiperexactitate + distimie	relativ frecventă	Complexe de inferioritate; potențare reciprocă a trăsăturilor, evoluție spre dizarmonia psihastenică
anxietate + hiperperseverență	relativ rară	Anxietate marcată, susceptibilitate, ambiție; evoluție spre dizarmonic
distimie + hiperperseverență	Rară	Manifestări depresive, disforice, asociate cu tendințe paranoide, gelozie, zgârcenie, evoluție spre dizarmonic
introversiune ⁴ + hipertimie	Rară	Mobilitate psihică, relații interpersonale stabilite cu ușurință, opinii proprii, înclinații spre filosofie

În cazul agravării motivațiilor, cauzelor și manifestărilor asociate trăsăturilor accentuate de personalitate, nu în sensul evoluției în timp ci al constelației simptomatice, corespondentul unei personalități accentuate de un anumit tip este dictat de caracteristicile categoriei sau liniei de evoluție morbidă din care face parte. Tabelul de mai jos ilustrează corespondențe cu tulburări specifice de personalitate, precum și cu alte tulburări psihice pentru fiecare tip de personalitate accentuată. Denumirile acestor categorii nosologice sunt cele utilizate de sistemul european de diagnostic clinic pentru clasificarea tulburărilor mentale și de comportament ICD-10, iar în paranteze sunt trecute codurile acestor tipuri de tulburări⁵.

⁴ În viziunea lui Leonhard firea introvertită se caracterizează prin preponderența reprezentărilor față de percepții cu o mai scăzută influență a evenimentelor exterioare față de propriile gânduri. Prin opoziție, firea extravertită se evidențiază prin orientarea dominantă spre lumea percepției și nu a imaginației, individual fiind mereu în căutarea unor expresii exterioare (Gorgos, 1979).

⁵ Pentru identificarea acestor corespondențe am beneficiat de expertiza oferită de psiholog Onofrași Flavia (Spitalul Clinic Universitar Socola, Iași) și de psiholog Dr. Dana Maria Bichescu-Burian, Centrul de Psihiatrie Weissenau, Germania.

Tabelul 2. Tulburări de personalitate și alte tulburări psihice corespunzătoare fiecărui tip de personalitate accentuată

Tipul de personalitate accentuată	Tulburări specifice de personalitate	Alte categorii diagnostice
Demonstrativ Hiperexact	Tulburare de personalitate histrionică (F60.4) Tulburare anankastă de personalitate (F60.5)	Tulburări disociative / de conversie (F 44) Tulburare obsesiv-compulsivă (F42); Tulburări somatoforme (F45)
Hiperperseverent	Tulburare paranoidă de personalitate (F60.0) și Tulburare anankastă de personalitate (F60.5)	Tulburare delirantă persistentă (F22); Tulburări psihotice acute și tranzitorii (F23); Tulburare delirantă indusă (F24);
Nestăpânit	Tulburare disocială de personalitate (F60.2) și Tulburare instabil-emoțională de personalitate (F60.3)	Tulburări ale obișnuințelor și impulsurilor (F63)
Hipertimic	Alte tulburări specifice de personalitate (include personalitate ezitantă, excentrică, imatură, narcisică, pasiv-agresivă) (F60.8)	Episod maniacal (F30); Tulburare schizo- afectivă (F25)
Distimic	Tulburare dependentă de personalitate (F60.7) și Alte tulburări specifice de personalitate (include personalitate ezitantă, excentrică, imatură, narcisică, pasiv-agresivă) (F60.8)	Episod depresiv (F32); Tulburare depresivă recurentă (F33); Tulburări persistente ale dispoziției afective (F34);
Labil	Tulburare instabil-emoțională de personalitate (F60.3) și Alte tulburări specifice ale personalității (include personalitate ezitantă, excentrică, imatură, narcisică , pasiv-agresivă) (F60.8)	Tulburare schizo-afectivă (F25) Tulburare afectivă bipolară (F31) Tulburare schizo-afectivă (F25);
Exaltat	Tulburare de personalitate histrionică (F60.4) și Alte tulburări specifice de personalitate (include personalitate ezitantă, excentrică, imatură, narcisică, pasiv-agresivă) (F60.8)	Episod maniacal (F30)
Anxios	Tulburare de personalitate anxios-evitantă (F60.6)	Tulburări anxioase (F41); Tulburări fobic- anxioase (F40); Tulburare obsesiv- compulsivă (F42)
Emotiv	Tulburare instabil-emoțională de personalitate (F60.3) și Tulburare de personalitate anxios- evitantă (F60.6)	Tulburări persistente ale dispoziției afective (F34)

Mai trebuie precizat faptul că dimensiunile psihologice atipice care stau la baza personalităților de tip accentuat sau dizarmonic pot să apară fie ca o suprad dezvoltare sau supra-manifestare a unor caracteristici (cum este cazul majorității trăsăturilor accentuate), fie ca o subdezvoltare sau sub-manifestare a acestora (de exemplu absența capacității *frenatorii* la personalitatea dizarmonică de tip antisocial). De regulă personalitățile la care apar astfel de trăsături atipice de personalitate, la vârsta adultă se stabilizează fie ca personalități accentuate (cu conștientizare și control bun al tendințelor atipice, găsirea utilității lor sociale și bună integrare socio-profesională), fie ca personalități dizarmonice (cu o slabă conștientizare și control al tendințelor atipice, intensitate mare de manifestare a acestora și o utilitate sau integrare socială redusă). Pe parcursul anilor, unele dintre aceste manifestări atipice se estompează (în special cele care țin de manifestările afective), în timp ce altele se accentuează (cele care țin de zona controlului și de cea obsesională). Acest fenomen poate fi observat și în

cazul personalităților patologice, atunci când, în unele cazuri, la un anumit interval de timp, nu mai sunt îndeplinite criteriile de diagnostic specifice⁶.

Prin urmare, aceste manifestări psihologice sunt foarte complexe și au un impact marcant asupra evoluției individuale și integrării socio-profesionale. De aceea ele necesită o cercetare suplimentară, care are o deosebită relevanță atât din punct de vedere al prevenției, cât și al reabilitării. Din aceste considerente am decis să explorăm zona fascinantă a personalităților accentuate și să construim un inventar standardizat de evaluare a personalității din perspectiva trăsăturilor accentuate de personalitate.

Chestionarul D.A. (Dimensiuni Accentuate) Realizări anterioare

În două articole anterioare (Constantin et al. 2008, Constantin et al. 2009) am descris efortul nostru de a construi un chestionar de evaluare a personalității după modelul teoretic propus de Karl Leonhard. Am vizat construcția și optimizarea unui instrument care să fie aplicabil atât în context organizațional, în cadrul examenelor de evaluare psihologică sau în procesele de orientare și selecție profesională, cât și în context clinic. Pentru atingerea acestui obiectiv, în intervalul septembrie 2005 – iunie 2006, am analizat modelul propus de K.

Leonhard în cadrul grupului de cercetare **E-team**⁷ și am construit itemi cu răspuns dihotomic, itemi care să surprindă toate aspectele semnificative ale celor 10 dimensiuni accentuate. A rezultat astfel o primă versiune a chestionarului D.A. având 203 de itemi dihotomici cu variante de răspuns de tip adevărat / fals, chestionar care a fost aplicat după pretestare pe un lot de 524 de subiecți pentru analiza consistenței interne, izolarea și descrierea dimensiunilor / factorilor finali și analiza relațiilor semnificative stabile cu alte variabile ale personalității. În următorii ani (2006 – 2008), trecând prin numeroase studii de calibrare și prin două versiuni intermediare, am ajuns la o primă formă stabilă a Chestionarului D.A. (D.A. 2 2006), chestionar evaluând 10 factori: *demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, nestăpânire, hipertimie, distimie, labilitate, exaltare, anxietate și emotivitate*. Din 2008 am început să lucrăm cu noua versiune a chestionarului D.A. (D.A. 3) propunându-ne să îi aducem o serie de îmbunătățiri pe trei direcții.

În primul rând, am urmărit introducerea unui set suplimentar de itemi în scopul conturării mai precise ariei de semnificație a fiecărei dimensiuni accentuate evaluate de varianta anterioară a chestionarului, în acord cu modelul propus de K. Leonhard. Pornind de la concluziile analizei datelor statistice obținute prin aplicarea versiunii 2 2006 a chestionarului D.A. (semnificații neacoperite prin itemi în cadrul unei dimensiuni, supra-reprezentarea unor fațete, repetiția unor idei, itemi ambivalenți etc.), am eliminat o serie de itemi și am construit itemi noi care să completeze și să optimizeze modelul inițial. Am inclus astfel itemi care să completeze acei sub-factori ai celor 10 dimensiuni accentuate, sub-factori care, după o analiză a datelor empirice obținute anterior, am constatat că sunt insuficient conturați sau absenți. Am obținut sub-factori de tipul celor descriși în Tabelul 3.

Tabelul 3. Trăsături accentuate și fațete (sub-factori) ale acestora în cadrul Chestionarului D.A. 3. (analize realizate pe un lot de 762 de subiecți; 5 sau 6 itemi în cadrul fiecărui sub-factor)

⁶ Dr. Dana Maria Bichescu-Burian, Centrul de Psihiatrie Weissenau, Germania.

⁷ **E-team** este o echipă de cercetare mixtă studenți - cadre didactice – absolvenți, cu peste 45 de membri, echipă care își desfășoară activitatea în cadrul Facultății de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Trăsătura accentuată	Alpha Cronbach	Trăsătura accentuată	Alpha Cronbach
DEMONSTRATIV	753	LABIL	773
LĂUDĂROS /INFATUAT	663	INSTABIL /LABIL AFECTIV	702
OPORTUNIST /PROFITOR	556	IMPREVIZIBIL	690
HIPEREXACT	765	EXALTAT	766
OBSESIV /PREOCUPAT	504	SENSIBIL / IMPRESIONABIL	654
PERFECTIONIST / RIGUROS	716	EXPRESIV / SURESCITAT	615
HIPERPERSEVERENT	705	ANXIOS	755
RĂZBUNATOR /SUSPICIOS	605	COMPLEXAT /DEFENSIV	661
AMBIȚIOS OSTIL	654	ÎNGRIJORAT /ANGOASAT	600
NESTĂPÂNIT	735	EMOTIV	802
IMPULSIV /NECONTROLAT	715	MILOS /MILOSTIV	
CONFLICTUAL /IRITABIL	471	EMOTIONAL /LACRIMOGEN	
HIPERTIMIC	719	DEPENDENT	748
DINAMIC /ACTIV	648	INDECIS /DEPENDENT DECIZIONAL	640
ÎNCREZĂTOR /OPTIMIST	495	SUPUS / CONFORMIST	616
DISTIMIC	701	NEVROTIC	801
SERIOS /POSOMORÂT	561	DEZIRABIL	755
RIGID / PRUDENT	455		

În al doilea rând, în noua versiune a chestionarului D.A. am introdus trei noi dimensiuni (*asocialul, dependentul și dezirabilul*), dimensiuni neacoperite de modelul propus de K. Leonhard și pe care le-am considerat relevante pentru evaluarea personalităților accentuate (Constantin et al. 2009). Cei trei noi factori au fost incluși în noua formă a chestionarului D.A. (D.A. 3) pentru a le fi probată consistența internă (Alpha Cronbach) și validitatea concurentă (corelațiile semnificative cu variabile cu care este logic să coreleze). Din analiza factorială a itemilor chestionarului a mai rezultat și un factor secundar numit de noi „*nevrozism*”, factor care se formează pe baza itemilor extrași din factorii *distimie, exaltare, anxietate și emotivitate*. Cu excepția factorului „*asocialul*”, la care am obținut o consistență internă scăzută, ceilalți trei factori au fost incluși în formele ulterioare ale chestionarului DA 3 07, acestea evaluând astfel 13 factori / dimensiuni accentuate de personalitate.

Nu în cele din urmă, continuând demersul început în cercetările anterioare, am urmărit analiza relațiilor dintre factorii chestionarului D.A. și alte variabile de personalitate. Până în acest moment au fost analizate relațiile dintre trăsăturile accentuate evaluate cu ajutorul Chestionarului D.A. și dimensiunile: *introversiune – extraversiune, stabilitate emoțională – nevrozism, minciună* (E.P.I.; Eysenck, 1969); *originalitate, eficiență, conformism* (Inventarul K.A.I, Kirton, 1976); *sociabilitate, nesiguranță, perseverență, altruism, deschidere la nou* (Big-Five II., Macarie, Constantin, Orzan, Constantin, Fodorea, 2008); *stima de sine, autodepreciere, infatuare* (Chestionar A.S.I., Macarie A et al., 2008), *dezirabilitate, onestitate* (Chestionarul D.S., E-team, nepublicat) și *extraversiune, conștiințiozitate, agreabilitate, deschidere, nevrozism* (Big Five III, o versiune a chestionarului Big Five II. citat anterior) (Constantin et al. 2008, 2009).

Chestionarul D.A. în forma sa actuală (versiunea 3 07), are capacitatea de a surprinde tendințele individuale spre una din cele 13 forme accentuate ale personalității, permițând identificarea faptului dacă aceste dimensiuni sunt: (a) absente, (b) se manifestă într-o formă ușoară, non-disfuncțională sau (c) se manifestă într-o formă care poate fi disfuncțională. De exemplu, atunci când aceste tendințe sunt clar conturate (scoruri în clasele 8, 9 și 10) putem afirma că acea dimensiune accentuată este prezentă la persoana evaluată și ne putem pune problema modului în care acea accentuare îi va afecta viața personală și profesională. Deși pe baza acestui chestionar nu putem formula un diagnostic clinic, cu ajutorul lui putem surprinde

tendențele individuale de manifestare sau de evoluție spre una din tulburările de personalitate asociate (vezi Tabelul 2).

Având construită noua versiunea chestionarului, în următoarea etapă a demersului nostru de cercetare ne-am propus verificarea validității concurente și a fidelității probei D.A. și am decis aplicarea chestionarului (versiunea D.A. 3.07, 151 de itemi) pe un lot panel (test – retest) în paralel cu singura probă similară construită tot după modelul personalităților accentuate propus de Karl Leonhard: chestionarul „Personalități accentuate” (P.A.). Chestionarul P.A. a fost construit în Germania în 1970 de H. Schmieschek, după care a fost tradus și adaptat în România în anul 197, de către psihologul I. M. Nestor.

Studiul I. Verificarea validității concurente a Chestionarului D.A. 3 07

Scopul cercetării

Fiind vorba de un chestionar autohton, construit pe realitatea românească, dincolo de aspectele legate de validitatea de conținut și de cele vizând *validitatea convergentă și de diferențiere* (detaliate în articole anterioare), trebuie să facem dovada validității concurente a chestionarului D.A. 307. Spre deosebire de validitatea convergentă care vizează în special compararea rezultatelor la probe psihologice care au factori evaluați din arii similare de semnificație (cum ar fi compararea rezultatelor la probele de evaluare a diferitelor fațete ale motivației), validitatea concurentă se referă la măsura în care două probe, care sunt extrem de similare ca valență a factorilor componenți, corelează între ele (de exemplu probele construite după modelul Big Five). Așa cum am precizat, pentru testarea validității concurente am luat în calcul compararea Chestionarului „Dimensiuni Accentuate” – D.A. 3.07 (Constantin et al. 2008) cu Chestionarul „Personalități accentuate” - P.A. (Schmieschek, 1970).

Ipoteza cercetării

Factorii corespondenți din cele două probe de evaluare a trăsăturilor accentuate (D.A. 3.07 - Constantin et al. 2008 și P.A. - Schmieschek, 1970) corelează direct și puternic între ei.

Lotul investigat

Cercetarea s-a realizat în intervalul noiembrie - decembrie 2007, pe un lot de 762 de subiecți. Aplicarea chestionarelor s-a realizat în varianta creion-hârtie, fără limită de timp pentru finalizarea completării. Caracteristicile lotului inițial au fost următoarele: vârsta cuprinsă între 16 și 76 de ani (SD= 10,02), media de vârstă de 35,6 de ani ; 32,1% de subiecți cu funcții de conducere, 62,8% fără funcție de conducere (5,1 % non-răspunsuri); 41,0% de subiecți de gen masculin, 59,0% de gen feminin; 46,5% dintre subiecți cu studii universitare, 50,8% cu studii liceale și 2,7% cu studii gimnaziale.

Metodologia cercetării (studiul I)

Chestionarul „Dimensiuni Accentuate” – D.A. 3.07 (Constantin et al. 2008) a fost construit în intervalul 2005 – 2009 după modelul dimensiunilor accentuate propus de Karl Leonhard (1970), conține 151 de itemi cu răspuns dihotomic (Da/Nu) și permite evaluarea a 13 dimensiuni accentuate ale personalității: *demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, nestăpânire, hipertimie, distimie, labilitate, exaltare, anxietate, emotivitate, dependentă, nevrozism și dezirabilitate.*

Dacă primii 10 factori sunt destul de aproape ca arie de semnificație de cei 10 factori propuși de K. Leonhard și au fost descriși în articolele anterioare (Constantin et al. 2008, 2009), ultimii trei factori merită detaliați, datorită noutății lor. Factorul „**dependentă**” descrie un individ indecis, dependent de sfaturile și sprijinul celorlalți pentru toate deciziile pe care trebuie să le ia, care se hotărăște greu și care nu poate face nimic fără sprijinul, sfatul, prezența sau aprobarea celorlalți, indiferent dacă este vorba de decizii minore sau majore. Factorul „**nevrotism**” îi este caracteristic unui individ vulnerabil, emotiv, complexat și anxios, ușor de afectat remarcile negative ale celorlalți și de evenimente negative. Nevroticul „se pierde” în situațiile dificile, are o părere proastă despre sine și este nesigur de deciziile pe care le ia. Din aceste motive evită sarcinile cu o răspundere ridicată și se teme să își susțină punctul de vedere în fața celorlalți. Factorul „**dezirabilitate**” definește un individ cu tendință de fațadă accentuată, care exagerează în modul în care se percepe și se prezintă celorlalți, afișând o fațetă deosebit de pozitivă a personalității sale. Dezirabilul, fără să o facă întotdeauna conștient, fie crede despre el că se regăsește în cele mai altruiste și gratificate comportamente sociale (că este deosebit de altruist, corect și responsabil), fie minte deliberat în acest sens pentru a-și proteja imaginea pozitivă despre sine. Consistența internă (Alpha Cronbach) pe toți cei 13 factori, consistență obținută pe lotul de 762 de subiecți, este cea redată în Tabelul 6.

Chestionarul „Personalități accentuate” - P.A. a fost construit în Germania în anii '70 de (Schmieschek, 1970) și a fost tradus și adaptat pe populația românească de Nestor (1975). Chestionarul cuprinde 88 de întrebări cu răspuns dihotomic (Da/Nu), întrebări care permit evaluarea a 10 grupe ale trăsăturilor care pot fi accentuate în personalitatea unui individ: *demonstrativitate, hiperexactitate, hiperperseverență, impulsivitate, hipertimie, distimie, labilitate, exaltare, anxietate și emotivitate* (Minulescu M., 2004). În cadrul chestionarului P.A. se poate vorbi de accentuarea propriu-zisă a unei trăsături atunci când numărul de răspunsuri semnificative sau simptomatice dintr-o grupă (prestabilite de autor) trece de 50%. Așa cum am mai afirmat (Constantin et al., 2008), din păcate modul de formulare a itemilor, slaba rezistență la tendința de fațadă și lipsa unui eșantion adaptat populației românești a făcut acest chestionar să fie destul de vulnerabil.

Consistența internă (Alpha Cronbach) pe factorii întregului chestionar, consistență obținută pe lotul de 762 de subiecți este cea redată în Tabelul 4. Coeficienții Alpha Cronbach pentru factorii chestionarului PA sunt toți sub pragul de .70, mulți dintre ei fiind inferiori valorii de .50. Vom relua discuția acestor coeficienți în studiul II „Analiza consistenței interne și a fidelității test-retest”.

Corelații D.A 3.07 (Constantin et al. 2008) - P.A. (Schmieschek, 1970)

Pentru analiza validității concurente am folosit corelațiile de tip Pearson între factorii omologi din fiecare din cele două chestionare. Corelațiile dintre factorii chestionarului D.A 3.07 (Constantin et al. 2008) și cei ai chestionarului P.A. (Schmieschek, 1970), atât în etapa de testare (762 subiecți), cât și în etapa de re-testare /panel (431 subiecți) au fost similare, în Tabelul 4 fiind redate corelațiile de pe lotul panel final (431 subiecți). După cum se poate observa avem corelații superioare pragului 0,700 între factorii *emotivitate* și între factorii *labilitate / ciclotimie* de la cele două probe, corelații cuprinse între 0,600 și 0,700 pentru factorii omologi ai celor două probe *hiperexactitate, nestăpânire, hipertimie, exaltare și anxietate* și corelații inferioare pragului de 0.60 pentru alți 3 factori din ele două probe: *demonstrativitate, hiperperseverență și distimie*.

Tabelul 4. Corelații dintre factorii chestionarului D.A 3.07 (Constantin et al. 2008) și cei ai chestionarului P.A. (Schmieschek, 1970).

Corelatie

Pearson Correlation										
	PA_ demonstr ativitate	PA_ hiperexac titate	PA_ hiperperse verenta	PA_ nestapa nire	PA_ hiperti mie	PA_ disti mie	PA_ cicloti mie	PA_ exalta re	PA_ anxie tate	PA_ emoți vitate
DA_demonstrativitate	.448									
DA_hiperexactitate	-.013	.653								
DA_hiperperseverenta	-.010	.179	.467							
DA_nestapanire	-.070	.230	.442	.628						
DA_hipertimie	.422	-.093	.120	.044	.634					
DA_distimie	-.105	.530	.261	.147	-.205	.290				
DA_labilitate	-.017	.373	.274	.630	-.117	.309	.721			
DA_exaltare	-.003	.431	.296	.423	-.013	.160	.513	.601		
DA_anxietate	-.189	.598	.231	.376	-.311	.436	.543	.458	.688	
DA_emoțivitate	-.107	.519	.253	.290	-.184	.192	.450	.512	.586	.718

Cu caractere îngroșate sunt trecute corelațiile semnificative la un $p < .01$.

Primul set de corelații între factorii celor două probe (peste 0.70) după cum observăm, se situează peste pragul optim care confirmă faptul că cele două probe evaluează dimensiuni similare.

Cu referire la cel de al doilea set de corelații (corelații cuprinse între 0.60 și 0.70), o primă concluzie ar fi aceea că cele două probe evaluează dimensiuni ușor diferite, analiza semnificațiilor acordate factorilor de la cele două probe confirmând acest lucru. Factorul *hiperexactitate* al chestionarului DA 3 07 este mai saturat în itemi care merg pe ideea de preocupare excesivă pentru planificare și ordine, definind un individ perfecționist și riguros, spre deosebire de factorul omolog din PA care insistă doar pe conștiinciozitate și seriozitate exagerată. În mod similar, factorul *nestăpânire* al chestionarului DA 3 07 este mai saturat în itemii care insistă pe caracterul impulsiv și slabul control al impulsurilor individuale, spre deosebire de omologul său din P.A. care insistă mai mult pe indispoziție și irascibilitate. Similar este și cazul corelațiilor factorilor *hipertimie* a celor două probe ($r = 0.63$), unde diferențele dintre factori se pot datora faptului că în varianta P.A. accentul cade pe locvacitate ca mod de manifestare a hipertimiei în timp ce în versiunea D.A. hipertimia este evaluată prin componentele sale dinamism (activism), încredere în sine și optimism. Factorul *exaltare*, în varianta DA 3 07 surprinde atât caracterul extrem sensibil și impresionabil al persoanei evaluate (mai ales în domeniul emoțiilor subtile, artistice), cât și surescitarea și modul de manifestare (vizibilă și uneori zgomotoasă) a acestor trăiri, spre deosebire de P.A. care se rezumă la surprinderea manifestărilor intense la cei doi poli extremi (fericire și descurajare). În fine, factorul *anxietate* al chestionarului DA 3 07 surprinde atât anxietatea, îngrijorarea și angoasa (similar cu P.A.), cât și consecințele acestora exprimate în conduite defensive și complexe psihologice. Aceste diferențe sunt mici și pot fi ușor corectate dacă proba P.A. se consideră a fi un standard, reper pentru validarea chestionarului DA 307. Dar, după cum o să vedem din rezultatele studiului II, chestionarul P.A. are mai multe probleme de validitate de conținut, consistență internă și fidelitate test – retest, ceea ce îl fac să apară, din punctul de vedere al caracteristicilor psihometrice, ca fiind inferior chestionarului DA 307.

Tabelul 5. Cei patru factori secundari obținuți în urma analize factoriale exploratorii

Rotated Component Matrix				
	Component			
	1	2	3	4
DA_emotivitate	.825			
DA_exaltare	.821			
PA_anxietate	.740			
DA_nevrozism	.735			
PA_emotivitate	.710			
DA_dependenta	.706			
DA_anxietate	.704			
PA_exaltare	.700			
DA_labilitate	.655	.549		
PA_ciclotimie	.606	.562		
DA_hiperperseverenta		.845		
DA_nestapanire		.791		
PA_nestapanire		.708		
PA_hiperperseverenta		.567		
DA_hipertimie			.829	
PA_hipertimie			.816	
PA_demonstrativitate			.727	
DA_demonstrativitate			.695	
PA_distimie			-.530	
DA_hiperexactitate				.812
DA_dezirabilitate				.696
DA_distimie				.672
PA_hiperexactitate				.613

Metoda de extracție: Analiza Componentelor Principale
Metoda de Rotire: Varimax cu Kaiser Normalization.

În ceea ce privește cel de-al doilea set de corelații, cele inferioare pragului de 0.60, cel puțin pentru factorul *distimie* este evident faptul că modul de operaționalizare a celor doi factori omologi este diferit. Dacă în P.A itemii insistă pe ideea de seriozitate exagerată, posomorâre permanentă și pesimism, descriind mai degrabă un individ (sub)depresiv, în D.A 3 07 itemii descriu atât un individ extrem de serios, posomorât și apatic, cât și unul retras, rigid, cu principii fixe și prudent în relațiile cu ceilalți. Poate și de aici corelația medie a factorului distimie din DA 3 07 cu factorul hiperexactitate din P.A. ($r = 0.50$). În mod similar putem explica și corelațiile medii între ceilalți factori omologi. Corelațiile medii dintre factorii *demonstrativitate* ai celor două probe ($r = 0.45$) se datorează faptului că, în timp de în DA 3 07 factorul demonstrativitate merge pe subdimensiunile lăudăros / infatuat și oportunist / profitor, la omologul său din P.A. apar în plus mai bine conturate și aspectele ce țin de autocompătimire ca strategie de a atrage atenția celor din jur. Similar este și cazul corelațiilor factorilor *hiperperseverență* a celor două probe ($r = 0.47$), unde în varianta P.A. se insistă pe susceptibilitatea și ambiția exagerată a persoanei evaluate, în timp ce în versiunea D.A. 3 07 *hiperperseverența* este evaluată prin componentele sale suspiciune, resentiment, neîncredere, tendința de răzbunare și ambiția exagerată, nevoia de a învinge prin orice mijloace.

Pentru sistematizarea multiplelor corelații descrise mai sus, am recurs la metoda analizei factoriale exploratorii, identificând o soluție în patru factori secundari care grupează factorii chestionarului construit de noi. Este important de subliniat faptul că, exceptând factorul distimie, ceilalți factori omologi ai celor două probe se grupează exact în aceeași

configurație pe sub-factori, fapt care confirmă similitudinea dintre cele două probe și, indirect, validitatea de construct a chestionarului D.A.

În concluzie, cu excepția factorului *distimie*, care trebuie reanalizat în varianta D.A. 3.07, corelațiile dintre factorii celor două probe sunt suficient de puternice ca să ne permită să afirmăm că cele două instrumente evaluează dimensiuni similare. Suntem convinși că pe un eșantion mai bine controlat⁸, corelațiile dintre factorii omologi de la cele două probe, vor fi mult mai înalte. Pentru optimizarea chestionarului D.A. am putea merge pe două direcții: fie modificăm factorii D.A. la care am obținut un coeficient de corelație sub pragul de 0.70, astfel încât D.A. să fie mai apropiat de semnificație cu omologul său P.A. (dacă luăm în considerare P.A. ca fiind o probă validă); fie păstrăm această formă a chestionarului și încercăm probarea validității concurente / convergente prin evidențierea unor corelații înalte cu factori similari ai altor probe standardizate valide. Având în vedere rezultatele obținute în varianta D.A. 4.09 am introdus deja un nou set de itemi cu care credem că vom reuși recalibrarea factorului *distimie* și asocierea lui (în sens negativ) cu factorii hipertimie și demonstrativitate.

Studiul II. Analiza consistenței interne și a fidelității test-retest

Scopul cercetării

În cel de-al doilea studiu obiectivul nostru a fost analiza indicatorilor de fidelitate atât a chestionarului D.A. 3.07, cât și a chestionarului P.A. Am ales să analizăm acești indicatori și pentru chestionarul P.A. deoarece este proba la care ne-am raportat pentru analiza validității concurente din primul studiu, singura probă similară existentă în România.

Ipoteza cercetării

Pentru fiecare factor evaluat de chestionarul D.A. 3.07 scorurile de la prima administrare (test) corelează direct (pozitiv) cu cele de la a doua administrare (re-test). Altfel spus, ne așteptăm ca proba D.A. 3.07 să aibă o fidelitate bună test – retest.

Lotul investigat

Cercetarea s-a realizat pe un lot *panel* de 431 de subiecți. Prima aplicare a chestionarelor a avut loc în lunile noiembrie - decembrie 2007 iar cea de a doua aplicare, pe aceiași subiecți, a avut loc în intervalul decembrie 2008 – ianuarie 2009. Caracteristicile lotului *panel* de 431 de subiecți au fost următoarele: vârsta cuprinsă între 18 și 76 de ani, (SD= 10 ani), media de vârstă de 35.6 de ani; 23.6% de subiecți cu funcții de conducere, 76.4% fără funcție de conducere; 40.5% de subiecți de gen masculin, 59.4% de gen feminin; 43.2% dintre subiecți cu studii universitare, 54.7% cu studii liceale și 2.1% cu studii gimnaziale.

Metodologia cercetării (studiul II)

În această cercetare am aplicat cele două chestionare: Chestionarul „*Dimensiuni Accentuate*” – D.A. 3.07 (Constantin et al. 2008) și Chestionarul „*Personalități Accentuate*” - P.A. (Schmieschek, 1970) descrise în secțiunea care tratează metodologia cercetării (studiul I).

Consistența internă a celor două probe

⁸ Culegerea datelor din lotul investigat s-a realizat cu ajutorul studenților de la formele de învățământ ID, ca parte a aplicațiilor lor practice. Nu suntem convinși că toți studenții au aplicat corect probele, respectând strict consemnul și condițiile de aplicare, cu atât mai mult cu cât predarea acestor chestionare s-a realizat la un termen limită și a contat pentru evaluarea lor finală.

Pentru probarea consistenței interne a factorilor celor două chestionare am utilizat coeficientul Alpha Cronbach, deși în general, în calculul consistenței interne pentru factorii compuși din itemi cu răspuns dihotomic se recomandă analiza coeficientului Kuder-Richardson (K 20 sau K 21).

În statistică însă, formula și indicele Kuder-Richardson Formula 20 (KR-20) sunt văzute ca fiind derivate din indicele și formula Alpha Cronbach, ca o excepție pentru itemii cu răspuns dihotomic. Astfel, formula Kuder-Richardson poate fi folosită numai pentru analiza consistenței interne a factorilor compuși din itemi cu răspuns dihotomic, în timp ce coeficientul Alpha Cronbach poate fi folosit atât pentru itemii cu răspunsuri dihotomice, cât și pentru cei cu răspunsuri în mai multe trepte. Din 1951 când a fost publicată pentru prima dată formula de calcul al coeficientului Alpha Cronbach și până în prezent nu s-au raportat avantaje sau diferențe semnificative în precizia de evaluare a consistenței interne cu cele două formule de calcul, pentru factorii compuși din itemi cu răspuns dihotomic (Cortina, 1993). Poate acesta este și motivul pentru care formula și indicele Kuder-Richardson Formula 20 nu este inclus în kitul de analiză statistică SPSS.

În Tabelul 6 sunt raportați coeficienții de consistență internă pentru cele două probe, pe lotul panel final de 431 de subiecți. După cum se poate observa coeficienții de consistență internă la factorii PA sunt toți inferiori pragului de 0.70, ceea ce ne face să ne întrebăm despre calitățile psihometrice ale probei P.A. În schimb, pentru chestionarul DA 3 07 toți coeficienții de consistență internă sunt superiori pragului de 0.70, 7 din cei 13 coeficienți fiind superiori pragului de 0.80. În toate studiile anterioare (vezi Anexa 1) am obținut coeficienți de consistență internă superiori pragului de 0.70.

Tabelul 6. Coeficienți de consistență internă pentru factorii chestionarelor D.A. 3 07 și P.A.

SCALA	Alpha Cronbach (431 s. etapa re-test)	
	P.A. (Schmieschek, 1970)	D. A. (Constantin et al. 2008),
Demonstrativitate	0.49	0.74
Hiperexactitate	0.64	0.81
Hiperperseverență	0.43	0.78
Nestăpânire	0.57	0.81
Hipertimie	0.54	0.73
Distimie	0.55	0.71
Ciclotimie	0.59	0.87
Exaltare	0.43	0.79
Anxietate	0.68	0.81
Emotivitate	0.63	0.83
Dependență		0.84
Dezirabilitate		0.74
Nevrozism		0.82

După cum știm, un coeficient de fidelitate ne spune ceva despre limita superioară a coeficientului de validitate aceluși chestionar, adică despre măsura în care un chestionar măsoară ceea ce pretinde că măsoară, coeficientul de consistență internă fiind astfel și un indicator de estimare (indirectă) a validității unei probe.

Fidelitatea test-retest a chestionarului D.A. 3.07

Metoda test-retest permite aprecierea stabilității rezultatelor unei probe de evaluare psihologică și constă în aplicarea inițială a probei pe un număr de subiecți, urmată de

aplicarea aceleași probe după un interval de timp (de un an sau peste un an) și verificarea concordanței dintre scorurile de la prima evaluare cu cele obținute la cea de-a doua evaluare.

Pe lotul panel de 431 de subiecți, coeficienții de corelație între scorurile obținute pe factori la cele două aplicări (test și re-test) sunt prezentați în Tabelul 7. După cum se observă, majoritatea acestor coeficienți sunt superiori pragului de 0.70, pe care îl considerăm un prag bun de demonstrare a stabilității rezultatelor. Singurele excepții se înregistrează pentru factorii *labilitate* și *dezirabilitate*, factori la care între cele două aplicări există corelații mari, apropiate de 0.70 ($r = 0.67$ și $r = 0.66$).

Considerăm că ipoteza a fost confirmată și credem în continuare că pe un lot sau un eșantion mai bine controlat, coeficienții de corelație vor fi mult mai mari (vezi nota de subsol nr. 9).

Tabelul 7. Tabelul corelațiilor între scorurile obținute la cele două aplicări ale chestionarului D.A. 3 07

Corelatii													
Pearson Correlation													
	DA_ demo nstrati vitate1	DA_ hiper exacti tate1	DA_ hiper perseve renta1	DA_ nestap anire 1_	DA_ hiper timie 1_	DA_ disti mie 1_	DA_ labil itate 1	DA_ exalt are 1_	DA_ anxi etate 1	DA_ emoti vitate 1_	DA_ depen denta 1_	DA_ dezira bilitate 1_	DA_ nevro zism 1_
DA_demonstrativitate2	.754												
DA_hiperexactitate2	-.037	.738											
DA_hiperperseverenta2	.285	.099	.761										
DA_nestapanire2	.300	.074	.572	.726									
DA_hipertimie2	.474	.030	.115	.120	.705								
DA_distimie2	-.177	.483	.114	.045	-.249	.725							
DA_labilitate2	.210	.144	.393	.491	.033	.173	.675						
DA_exaltare2	.115	.246	.138	.309	.053	.309	.462	.736					
DA_anxietate2	-.044	.383	.231	.243	-.168	.504	.394	.402	.799				
DA_emotivitate2	-.069	.331	-.030	.161	-.064	.404	.304	.585	.545	.779			
DA_dependenta2	.042	.282	.116	.205	-.091	.359	.332	.456	.559	.452	.708		
DA_dezirabilitate2	-.122	.297	-.113	-.131	.057	.276	-.055	.153	.154	.265	.168	.666	
DA_nevrozism2	-.043	.320	.238	.269	-.209	.435	.420	.418	.720	.493	.578	.107	.763

Cu caractere îngroșate sunt trecute corelațiile semnificative la un $p < .01$.

În ceea ce privește valorile fidelității test re-test pentru Chestionarul P.A. (Schmieschek, 1970), coeficienții obținuți, în marea lor majoritate, se află sub pragul de 0.70, patru dintre aceștia aflându-se sub pragul de 0.60. Prin urmare, cel puțin din punctul de vedere al stabilității rezultatelor, chestionarul DA 3 07 pare să fie mult mai stabil, comparativ cu omologul său, chestionarul P.A.

Tabelul 8. Tabelul corelațiilor între scorurile obținute la cele două aplicări ale chestionarului P.A.

Corelatii

Pearson Correlation										
	PA_ demonstr ativitate	PA_ hiperexac titate	PA_ hiperpers everenta	PA_ nestapanire	PA_ hiperti mie	PA_ disti mie_	PA_ cicloti mie_	PA_ exalta re_	PA_ anxieta te_	PA_ emoti vitate_
PA_demonstrativitate	.538									
PA_hiperexactitate	-.130	.698								
PA_hiperperseverenta	-.078	.291	.516							
PA_nestapanire	-.208	.309	.237	.664						
PA_hipertimie	.469	-.123	.153	-.072	.667					
PA_distimie	-.311	.269	.080	.256	-.351	.547				
PA_ciclotimie	-.204	.385	.213	.515	-.243	.392	.655			
PA_exaltare	-.120	.363	.222	.401	-.110	.204	.443	.540		
PA_anxietate	-.174	.381	.089	.308	-.186	.313	.418	.291	.742	
PA_emotivitate	-.028	.312	.094	.113	-.092	.095	.188	.250	.413	.741

Cu caractere îngroșate sunt trecute corelațiile semnificative la un $p < .01$.

În concluzie, analiza consistenței interne și a fidelității test-retest a celor două probe ne permite să afirmăm că proba D.A. 3.07 (Constantin et al. 2008) are o bună consistență internă pe factori și stabilitate test-retest, în timp ce proba P.A. (H. Schmieschek, 1970) are probleme atât în ceea ce privește consistența internă cât și în ceea ce privește fidelitatea test-retest. Conform acestor date, calitățile psihometrice ale chestionarului D.A. 3.07 par să fie superioare celor evaluate de chestionarul P.A.

Concluzii privind calitățile chestionarului D.A. 3 07

În formularea concluziilor finale privind calitățile psihometrice ale chestionarului D.A. 3 07, nu putem să nu facem referire la Chestionarul P.A. (Schmieschek, 1970). Aceasta pentru că este o probă de evaluare psihologică construită pe baza aceluiași model teoretic (cel propus de K. Leonhard), este singura probă similară validată în mediul românesc și este cea pe care am folosit-o ca reper pentru testarea validității concurente a chestionarului D.A.

Așa cum am precizat chestionarului P.A. a fost construit pe populația germană în anii '70 fiind tradus și adaptat în România cinci ani mai târziu (1975), de psihologul I. M. Nestor. Din păcate nu avem date despre procedura de adaptare pe populația românească a acestui chestionar, despre indicatorii de consistență internă, validitate sau fidelitatea test - retest sau despre eșantionul pe care s-a făcut verificarea calităților psihometrice a chestionarului (dacă s-au făcut astfel de studii!). Prin urmare comparația între cele două probe psihologice, cu evidențiere avantajelor /atuurilor probei D.A., o vom face pornind de la conținutul celor două chestionare și de la analiza indicatorilor statistici obținuți de cele două probe pe lotul panel format din 431 de subiecți.

O primă diferență se referă la validitatea de conținut a celor două chestionare. Spre deosebire de P.A. care a fost construit și validat într-o altă cultură, destul de diferită de cea românească, D.A. a fost construit pe populația românească. Aceasta îi oferă avantajul de fi compus din fraze și expresii familiare românilor, construite și validate în acord cu mentalitatea și patternurile locale de gândire. În opoziție, chestionarul P.A. a fost tradus și adaptat din limba germană, procesul de traducere și adaptare provocând inevitabil schimbări în logica și semnificația întrebărilor și, indirect, în semnificația scorurilor finale. Poate de aceea consistența internă pe factori este destul de redusă pentru chestionarul P.A.

O a doua diferență vizează domeniul de aplicabilitate a celor două probe. Chestionarul P.A a fost construit pentru a fi utilizat în evaluarea personalității în context clinic, situații în care se presupune că persoana evaluată are tot interesul să fie sinceră, fiind beneficiarul într-o relație de ajutor (clinic sau terapeutic). Aplicarea aceluiași chestionar în context organizațional, în examenele de evaluare psihologică în cazul evaluărilor periodice legate de medicina muncii sau în cazul proceselor de selecție profesională, este inadecvată deoarece prin modul lor de formulare, întrebările sunt prea directe, intruzive, obligând la o conduită defensivă din partea persoanei evaluate. Altfel spus, subiecții evaluați în context profesional vor avea tendința să dea răspunsuri dezirabile social falsificând astfel rezultatul final. În chestionarul D.A. am urmărit atât reducerea efectului intruziv al întrebărilor directe (formulând întrebări indirecte mai bine calibrate), cât și controlul tendinței de a da răspunsuri dezirabile cu ajutorul unei scale de control: factorul „dezirabilitate”. Aceste inovații, rezultat al testării itemilor în diferite versiuni și în aplicații pe mii de subiecți, alături de formularea unui număr mare de întrebări din contextul muncii, fac chestionarul D.A. apt de a fi folosit în context organizațional, în situații de evaluare psihologică. Aplicarea experimentală în contracte de consultanță, în cadrul examenelor de evaluare psihologică cu miză mare (poziții de management), ne-a confirmat capacitatea discriminativă excelentă a probei, capacitatea ei de a surprinde tendințe accentuate marcante chiar în situațiile în care persoanele evaluate aveau tot interesul să își ascundă astfel de caracteristici.

O a treia diferență face referire la calitățile psihometrice ale celor două probe. Așa cum am văzut, cu excepția factorului *distimie*, care trebuie reanalizat în varianta D.A. 3.07, corelațiile dintre factorii omologi ai celor două probe sunt suficient de puternice ca să ne permită să afirmăm că cele două chestionare evaluează dimensiuni similare. Dar, din datele celor două studii prezentate anterior, calitățile psihometrice ale chestionarului D.A. 3.07 par să fie superioare celor ale chestionarului P.A., primul având o consistență internă pe factori foarte bună și o stabilitate test-retest mult mai bună decât a celui din urmă. Nu am identificat studii realizate pe populația românească, studii care să ofere informații privind validitatea de construct a chestionarului P.A. prin eventualele corelații cu dimensiuni psihologice semnificative. În schimb pentru D.A. deja am realizat o serie de cercetări distincte (Constantin et al., 2008; Constantin et al., 2009) prin care am probat capacitatea factorilor D.A. de a stabili relații logice și semnificative statistic cu alte variabile psihologice relevante.

O a patra diferență este legată de numărul și calitatea factorilor evaluați de cele două instrumente. Așa cum am văzut P.A. permite evaluarea a 10 factori /dimensiuni accentuate ale personalității. În variantele ulterioare versiunii D.A. 3 am propus evaluarea a trei factori suplimentari, ceea ce permite trasarea unui profil individual pe 13 dimensiuni. În pretestare se află și ideea de a introduce alte două dimensiuni accentuate – *infatuare* și *autodepreciere* – dimensiuni derivate din formele extreme ale stimei de sine care și-au dovedit calitățile de trăsături accentuate (Macarie, Constantin, Iliescu, Fodorea, Prepelită, 2008). Este posibil ca într-o versiune ulterioară a D.A. să putem oferi posibilitatea de evaluare a 15 dimensiuni accentuate de personalitate. În plus, așa cum rezultă și din analiza prezentată în secțiunea care tratează intercorelațiile D.A. 3.07 - P.A., conținutul factorilor în chestionarul D.A. 3.07 este mult mai complet și mult mai apropiat de descrierea acestor factori propusă de către K. Leonhard (o validitate de conținut mai bună) comparativ cu chestionarul P.A. în care itemii surprind doar anumite fațete ale celor 10 factori descriși de K. Leonhard.

O a cincea diferență este legată de evoluția și optimizarea probei. După cum se poate observa din activitatea ultimilor ani, urmărim o continuă reactualizare și optimizare a probei D.A., trecând prin variante succesive, testând și adăugând noi factori, realizând studii de verificare a calităților psihometrice ale probei, analizând și reformulând itemii astfel încât varianta finală să încorporeze cât mai multă precizie și cât mai multe avantaje în evaluarea și

interpretarea profilurilor individuale. În acest sens construim o rețea de colaboratori (care obțin dreptul de a utiliza gratuit chestionarul în evaluarea psihologică individuală cu condiția să ne ofere bazele de date, nenominale, obținute), cu ajutorul cărora dorim să realizăm verificarea și validarea chestionarului în diverse contexte organizaționale și clinice.

Continuând efortul de optimizare a probei DA, dorim să ajungem în scurt timp în etapa de etalonarea sa pe populația românească și pe categorii profesionale specifice (manageri, conducători auto profesioniști, agenți de vânzări, profesori etc.). Este necesară această validare a probei în diferite contexte profesionale pentru că ea poate fi deosebit e utilă în diferite domenii ale activității psihologului în firmă / instituție: în *evaluarea psihologică periodică* ce ține de medicina muncii (identificarea posibilelor aspecte vulnerabile ale personalității în vederea explorării lor aprofundate cu ajutorul scalelor clinice sau a interviului clinic), în *procesul de selecție profesională* (evidențierea atuurilor și a punctelor slabe ale candidaților prin raportare la solicitările locului de muncă), în activitatea de *orientare vocațională sau consiliere profesională* (orientarea persoanei evaluate spre categorii de activități, filiere de dezvoltare profesională compatibile cu structura personală) sau în cele în care se urmărește optimizarea *satisfacției profesionale și a performanței colective* (gestionarea relațiilor cu personalitățile „accentuate” dificile pentru a nu perturba activitatea grupului și direcționarea acestor personalități spre activități în care atuurile lor pot fi folosite în mod optim).

Lăsând deschisă lista opțiunilor legate de procesul de optimizare a chestionarului D.A. nu dorim altceva decât să oferim psihologilor practicieni o probă utilă în evaluarea personalității, o probă capabilă să surprindă ceea ce căutăm de fapt atunci când trasăm un profil individual: aspecte particulare, accentuate, cele care diferențiază net persoana evaluată de toate celelalte persoane evaluate.

Bibliografie

- Beckmann, H. (1999). *Editor's comment*; in Leonhard, K. (ed). Classification of Endogenous Psychoses and Their Differentiated Etiology, 2nd Ed. Vienna: Springer, v–xiv.
- Cortina, J.M., (1993). What Is Coefficient Alpha? An Examination of Theory and Applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98-104.
- Constantin, T., Hojbotă, A. M., Niculescu, A., Iarcuczewicz, I., Amaliei, C., (2008). Este modelul „personalităților accentuate” un model valid? Strategii de construcție a unui chestionar standardizat de evaluare a dimensiunilor accentuate ale personalității , *Revista „Psihologie Organizațională”*, Nr 1, 2 /2008.
- Constantin, T., Hojbotă, A. M., Rusu, A., Haivas, S., Fraseniuc, A., (2009). Dimensiunile accentuate și relațiile lor cu principalii factori ai personalității, *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Psihologie*, Tomul XVIII. Iași: Editura Universității „Al I. Cuza”.
- Gorgos, C., (1985), *Vademecum in psihiatrie*. București: Editura Medicala.
- Lăzărescu, M., Nirestean, A. (2007). Tulburările de personalitate. Iași: Editura Polirom.
- Leonhard, K., (1979), *Personalitati accentuate in viata si in literatura*. București: Editura Enciclopedică Română.
- Macarie, A., Constantin, T., Orzan, A., Constantin, L., Fodorea, A., (2008). Modelul Big Five al personalității; abordări teoretice și modelarea empirică a unui chestionar standardizat, *Revista „Psihologia Resurselor Umane”*, 6 (2).
- Macarie A., Constantin T, Iliescu M, Fodorea A, Prepeliță G., (2008). Stima de sine - intre normalitate și trăsătură accentuată, *Psihologie si societate: noutăți in psihologia aplicată*. Iași: Editura Performantica, 128 – 141.
- Minulescu M. (2004). *Psihodiagnoza modernă. Chestionare de personalitate*. București: Editura Fundației România de Mâine.

Anexa 1

Centralizator privind consistența internă a chestionarului D.A.

Versiunea de chestionar DA	D.A. 1.2006 (203 itemi)	D.A. 2.2006 (203 itemi)	DA 3 (187 itemi)	DA 307 test (151 itemi)	DA 307 retest (151 itemi)	DA 409 (100 itemi)
Nr de subiecți	112 s	524 s	272 s	762 s	431 s (I)	431 s (II)
Demonstrativitate	0.753	0.722	0.753	0.748	0.743	0.747
Hiperexactitate	0.807	0.803	0.765	0.769	0.816	0.816
Hiperperseverență	0.716	0.752	0.705	0.763	0.789	0.788
Nestăpânire	0.765	0.804	0.735	0.798	0.819	0.824
Hipertimie	0.695	0.746	0.719	0.760	0.737	0.771
Distimie	0.709	0.705	0.701	0.703	0.713	0.733
Labilitate	0.846	0.832	0.773	0.812	0.871	0.837
Exaltare	0.800	0.813	0.766	0.765	0.790	0.789
Anxietate	0.777	0.776	0.755	0.775	0.814	0.789
Emotivitate	0.793	0.809	0.802	0.810	0.834	0.828
Dependență			0.748	0.824	0.843	0.806
Dezirabilitate			0.755	0.701	0.740	0.727
Nevrozism			0.801	0.799	0.825	0.813
Asocial			0.504	-	-	-